

ВУКОМАН ШАЛИПУРОВИЋ: „РАОНИЧКА БУНА“ КЊ. II

Општинска заједница образовања Прибој, 1970

Послије „Раоничке буне I“ (у часопису је њена појава регистрована), Шалипуровић је резултате својих даљих истраживања обрадио у књизи „Раоничка бунa II“. Док су у првој обрађеној селу сељака Новопазарског санџака од 1903—1905. године, овдје је ријеч о аграрном покрету сељака Санџака од 1906—1908.

Још на почетку књиге Шалипуровић констатује да је ова област у вријеме ових бунa била подијељена на два санџака — сјенички и пљеваљски, а дио области (новопазарски крај) припадао је приштинском. Док су у састав пљеваљског санџака улазиле казе (срезови) Пријепоље, Пљевља и испостава Прибој (у све три вароши били су смјештени аустроугарски гарнизони), у саставу сјеничког су биле ове казе: Сјеница, Бијело Поље, Вранеш (Доњи Колашин), Нова Варош, Рожаје и Беране.

На основу статистичких података, узетих из пописа турских власти и наведених код Шалипуровића, да се закључити да је општа неразвијеност краја била таква да се може с правом рећи да је то био један од најзаосталијих крајева на Балкану. Та општа заосталост нарочито је притискивала село, које је уз то било и вјерски разједињено. Најзаостреније супротности биле су управо у најнеразвијенијој кази — Вранешу, гдје градског насеља није било, гдје је муслиманско становништво било састављено већином од досељеника — мухацира (избјеглица) из окупиране Босне и Херцеговине и од стране Црне Горе ослобођених градова Колашина и Никшића, па су сав бијес за свој тежак положај искаљивали на сапатнику друге вјере.

Притиснути тешким пореским системом и разним злоупотребама коруптивних турских власти, сељаци су прибјегли буну. Предвођени сеоским газдама као национално најсвјеснијим елементом, они све своје наде везују за Срби-

ју, Црну Гору и руског конзула у Косовској Митровици, а преко њега за руски двор.

Аутор нас даље упознаје са ставом званичне Србије и Црне Горе у односу на буну, са начином добијања и преношења оружја отуда, са комитским дружинама и њиховим учешћем у бунaма, чини посебан осврт на вранешко-пренђански устанак из 1906. буне у околини Пријепоља, Сјенице, Нове Вароши и друге. Непосредан довод ових бунa је, према аутору, поновно увођење пореза укинutih послије стишавања бунa од 1903—1905. године. Прво су, према Шалипуровићу, устала на оружје села пријепољскога краја, и то у планинским предјелима Камене Горе, затим се бунa проширила на пљеваљски крај, а потом и на остала подручја. Званична Србија је настојала да се бунa стиша, а то је чинила и Црна Гора, јер је интервенција из аустроугарских гарнизона висила над побуњеним крајевима као Дамоклов мач. На стишавању раде и представници цркве и грађанства побуњених крајева. Настојало се да се на тој природној спони Србије и Црне Горе очува релативан мир.

Али, сва настојања за очување мира нијесу могла уродити плодом, јер су, поред званичних, постојале и снаге из Србије и Црне Горе које су подстицале буну. Буне су свом жестином избијале, истина недовољно синхронизовано, у разним крајевима, а по својој жестини истиче се устанак у Вранешу и Пренђанима, пограничном крају према Црној Гори. То је био крај гдје је исламизација релативно касно извршена, крај гдје су турска безакоња, како рекосмо, била најјаче изражена. Села Стожер, Барице и Пренђане постају попришта жестоких борби. Неколико стотина побуњених сељака — снабђених оружјем из Србије и Црне Горе а предвођених народним првацима — учитељима и сеоским свештеницима, истакнутим борци-

ма из доба устанка 1875—1878. и буна од 1903—1905. године, те уз помоћ добровољаца из Црне Горе — пружили су, према аутору, жесток отпор бројној турској војсци са шест генерала на челу. Турска војска оставила је за сабом праву пустош. Бунтовна села Доњег Колашина предата су огњу, јер политика главнокомандујућег Шемси-паше Бишевца била је политика спржене земље. Та 1906. још увијек се у том крају назива Шемси-пашиним годином.

Тек кад су Србија и Црна Гора иступиле енергично и дипломатски посредовале код Порте, побуњеном крају је враћен какав-такав мир, иако су вође устанка, и поред обећања Турака да их неће хапсити, чекали окови и дугогодишње робијање, које ће, истина, прекинути младотурска револуција. Избјегло становништво при повратку из Црне Горе чекала су згаришта и неродна и гладна 1907. година.

По аутору, за буне од 1906—1908. године карактеристично је што је понегдје дошло до заједничке сарадње сељака обје конфесије, до солидарисања са побуњеним сеља-

цима дијела грађанства (Срба и Муслимана), значајна је ширина подручја захваћених бунама, учешће добровољаца из Србије и Црне Горе, широких размјера развијена акција широм Србије за прикупљање прилога за гладне у Санџаку, те најзад сазнање сељака тих крајева да је њихов крајњи а и реалан циљ коначно ослобођење од Турака и сједињење са Србијом односно Црном Гором. Што је посебно важно, у огњу буне израстао је и војнички се оспособио низ истакнутих народних првака, чије ће искуство бити од великог значаја у току I балканског рата.

Раоничка буна, односно историјска збивања у дјеловима старе Рашке, Полимљу и Потарју у времену од 1903. до 1908, до појаве Шалипуровићевих књига били су потпуно необрађени у историјској науци. Овим књигама је изнесено на видјело мноштво непознатих података и дата је солидна основа за свестранија истраживања политичких процеса и друштвених струјања у Санџаку на почетку овог вијека.

Жарко Шћепановић

ЗБОРНИК

Института за историју радничког покрета Далмације, Сплит 1970/1.

Институт за историју радничког покрета Далмације у Сплиту — под редакцијом др Динка Форетића, др Андрије Дујића, др Љуба Вобана, др Ивана Јелића, Јоза Угрин, Недељка Кујунџића и генерала Фабијана Трга, а главног и одговорног уредника Ј. Угрин — покренуо је 1970. године свој орган — *Зборник Института за историју радничког покрета Далмације*. Први број *Зборника* садржи чланке, односно расправе и два списка мемоарског карактера. Овај број посвећен је 50-годишњици КПЈ и 100-годишњици рођења В. И. Лењина. Проблематика је веома разноврсна, како по тематици тако и по времену о коме се говори. Објављени радови углавном се могу сврстати у двије групе. У прву спадају научно-струч-

ни, а у другу радови мемоарског карактера. Наводимо текстове редом како су објављени у *Зборнику*: Главни и одговорни уредник Јоза Угрин је у Предговору дао информацију о досадашњем раду на изучавању радничког покрета Далмације, као и основну намјену покретања ове публикације. Радује најаву „да ће Институт за повијест радничког покрета Далмације саопћавати јавности своја стручна и знанствена остварења у више едиција од којих је овај *Зборник* само једна од њих“. Ова прва свеска пријатно је обрадовала читалачку јавност, а нарочито оне који се баве изучавањем историје радничког покрета и Комунистичке партије Југославије. Др Андрија Дујић у чланку — *Повијесно значење Лењинова дјела* (11—